

1 JÁN KITONIČ (1560/61 – 1619) A UHORSKÁ PRÁVNA VEDA

Johannes Kithonich, Kittonich, Ján Kitonič či po chorvátsky Ivan Kitonić sa narodil v roku 1560 alebo 1561 v chorvátskej rodine pôvodom z chorvátskej Kostajnice, ktorá sa pred tureckým nebezpečenstvom presťahovala na hornouhorské územie. Predpokladá sa, hoci to nie je isté, že Kitonič sa narodil už keď jeho rodina žila na území Slovenska.⁷ Presné miesto jeho narodenia, resp. bydliska jeho rodičov je však tiež predmetom polemík – uvažuje sa o priestore medzi Parndorfom a Trnavou, kde sa v tom čase vyskytovala početná kolónia chorvátskych utečencov pred osmanským nebezpečenstvom.⁸ S najväčšou pravdepodobnosťou sa predpokladá, že Kitoničovci žili v Šenkviciach alebo v Naháči.

Od roku 1587 mladý Ján Kitonič študoval právo v neďalekom rakúskom Grazi, pretože na Slovensku, resp. v Uhorsku v tom čase právnická fakulta neexistovala. Krátko po dokončení štúdia, už v roku 1590, dostal od panovníka spolu s príbuznými šľachtický titul a predikát „de Koszthanicza“, z čoho sa vyvodzuje, že jeho talent a osobitné predpoklady museli byť zreteľné už v mladom veku. Následne svoje právnické vzdelanie využíval primárne vo verejnej službe.

Postupne pôsobil najprv ako podžupan Mošonskej stolice, potom ako finančný prokurátor⁹ a v rokoch 1606 – 1609 dočasne pôsobil v Chorvátsku. V rámci osobného a rodinného života hodno uviesť, že v roku 1606 sa mu narodila dcéra Zuzana a v roku 1607 syn Mikuláš. Manželkou mu bola Alžbeta Weröczyeyová.¹⁰

Od roku 1609 až do smrti, do roku 1619, pracoval ako hlavný kráľovský zástupca – *Causarum Regalium Director* (dnešnou terminológiou generálny

---

⁷ Wenzel však uvádza, že sa narodil ešte v Chorvátsku. Pozri WENZEL, G.: Kitonich János XVII. százbelteli magyar jogtudósról és munkáiról... In *Magyar Academiai Értesítő 1851-ről*. Pest : Eggenberger, 1851, s. 132.

⁸ JUREKOVIĆ, M.: Ivan Kitonić Kostajnički : Bilješka o životu i djelu. In *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. 666.

⁹ *Slovenský biografický slovník III., K – L*. Martin : Matica slovenská, 1989, s. 87.

¹⁰ JUREKOVIĆ, M.: Ivan Kitonić Kostajnički : Bilješka o životu i djelu. In *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. 676.

prokurátor) pri Kráľovskej tabuli,¹¹ a zároveň ako právny zástupca záujmov uhorskej svätej koruny (*Sacrae Regni Coroniae Hungariae Fiscalis*), čo bolo spolu s jeho účasťou na oktaválnych súdoch Kráľovskej tabule v Prešporku¹² v rokoch 1610 a 1612 a v Prešove¹³ v roku 1611 zdrojom jeho teoretických aj praktických poznatkov o procese pred najvyššími uhorskými súdnymi inštannciami. Takto získané poznatky potom zhrnul vo svojom diele *Directio methodica*,¹⁴ ktoré je aj preto primárne zamerané na procesný postup pred Kráľovskou tabulou; iba posledné dve hlavy, jedenásta a dvanásta, približujú konanie pred stoličnými a cirkevnými súdmi.¹⁵

Uvedené dielo Kitonič písal buď v Bratislave, alebo v Trnave. Jeho **dokončenie je datované 25. mája 1619 v Bratislave, ale do tlače bolo toto dielo odovzdané v tom istom roku v Trnave**, spolu s už spomenutým druhým súběžne dokončeným dielom *Centuria certarum...*, v ktorom Kitonič píše o niektorých sporných pasážach v diele *Opus tripartitum*. Práce už pritom Kitonič dokončoval v chorobe a iba šťastnou súhrou okolností ich aj stihol dokončiť. Veľmi krátko po ich odovzdaní do tlače totiž zomrel – 20. decembra 1619, a to opäť buď v Trnave, alebo v Bratislave.¹⁶ Miestom jeho posledného odpočinku by mala byť Trnava.

Jeho smrťou sa však jeho príbeh nekončí. Práve vďaka spomenutým dvom dielam sa totiž postava a osobnosť Jána Kitoniča stala významnou uhorskou právnickou legendou, porovnateľnou so Štefanom Werbőczym. Právnický traktát o procesnom práve, ktorého je Kitonič autorom, totiž skutočne verne vystihol obsah i ducha uhorskej procesualistickej vedy a praxe prelomu 16. a 17. storočia

¹¹ DAMAŠKA, M.: Ivan Kitonič i njegova *Directio Methodica*. In *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. III. Tiež JUREKOVIČ, M.: Ivan Kitonič Kostajnički : Bilješka o životu i djelu. In *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. 680.

¹² So začiatkom v 8. deň od sviatku sv. Lukáša evanjelistu (18. októbra). Súdne zasadnutie trvalo 40 dní.

¹³ So začiatkom v 8. deň od sviatku sv. Juraja (24. apríla). Súdne zasadnutie trvalo 40 dní.

¹⁴ Hoci sa niekedy jeho autorstvo spochybňuje a pripisuje sa záhrebskému kanonikovi Baltazároví Dvorničičovi, ktorý vraj iba Kitoniča požiadal o doplnenie uhorskej právnej úpravy do Dvorničičovho textu. Táto téza však nebola nikdy dokázaná. Porovnaj *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. 688-691.

¹⁵ Za všetky odlišnosti – predvolanie ku Kráľovskej kúrii sa nazývalo evokácia, k iným súdom citácia. Rozlišovalo sa dokonca aj *certificatio* – predvolanie v zvlášť komplikovaných veciach, najmä dedičských. Pozri SCHULER von LIBLOY, F.: *Das Processrecht der Siebenbürger Ungarn und Sekler im systematischen Grundrisse*. Hermannstadt : Closius, 1867, s. 22.

¹⁶ KUZMÍK, J.: *Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu. Zv. 2 N – Ž*. Martin : Matica slovenská, 1976, s. 353-354.

2.1 Uhorské procesné právo do konca 13. storočia

2.1.1 Pramene poznania procesného práva v období vlády Arpádovcov

Počiatky uhorského procesného práva možno teoreticky spájať už s prvými zákonníkmi³⁵ vydávanými arpádovskými kráľmi,³⁶ počnúc hneď samotným svätým Štefanom, prvým uhorským kráľom. Zdôrazňujeme však pritom slovo „teoreticky“. Pre zákony prvých uhorských panovníkov zároveň platí dôležitá výhrada – totiž že nemáme žiadny dôkaz o ich reálnej aplikácii v praxi. Navyše, ak aj obsahujú niektoré relevantné procesnoprávne ustanovenia, tieto upravujú zväčša len otázky dôkazných prostriedkov a súdnej príslušnosti kráľovských úradníkov – v danom čase totiž ešte neexistovalo odčlenenie výkonu súdnictva a správy.

Tieto zákonníky, ale aj neskoršie dekréty vydávané až do konca vlády dynastie Arpádovcov do roku 1301 tak riešia napríklad osobnostné požiadavky kladené na svedka (Štefan II:15) a na žalobcu žalujúceho klerika (Štefan I:3, 4) či zákaz svedčiť alebo vôbec viesť proces proti svojmu zemepánovi (Štefan I:20) – s výnimkou, ak je poddaný kráľovským úradníkom (Štefan II:18). Osobitne je tiež upravený spôsob výkonu božích súdov, tzv. ordálov – konkrétne ordálov žeravým železom (Ladislav I:28, Koloman:22) a skladanie prísahy (Koloman:26 – 27) či špeciálne procesné postavenie židov (Kolomanov dekrét o židoch, čl. 4 – 6). Ďalej tieto predpisy upravujú tiež zákaz svojpomoci (Ladislav III:27), vzťah svetskej a cirkevnej moci v súdnictve (zákaz súdiť klerika svetskými súdmi – Koloman:6 a 14) či otázky súdnej príslušnosti jednotlivých súdov a sudcov (Koloman:7 – 12 a 37, Zlatá bula Ondreja II. čl. 2 a 5, zákonné články 8 – 9, 17 – 18 a 24 – 26/1290 či zákonný článok 14/1298), požiadavky na osobu sudcov a dôraz na rýchlosť a efektívnosť súdneho konania (Ladislav III:16 a 22 – 25,

³⁵ Uhorská právna tradícia zachovala tri súbory latinsky písaných predpisov, ktoré vraj pochádzajú od troch uhorských kráľov – sv. Štefana (dve knihy), sv. Ladislava (tri knihy – prvou a najstaršou je tá, ktorá sa uvádza až ako tretia – bola vydaná buď tesne pred nastúpením na trón, alebo tesne po nastúpení na trón; druhá kniha pochádza z prvých rokov panovania a tretia, ktorá sa označuje ako prvá, pochádza z 20. 5. 1092) a Kolomana (dve knihy – zo začiatku vlády – 1095 a z konca vlády – 1116). MÚCSKA, V.: *Uhorsko a cirkevné reformy 10. a 11. storočia*. Bratislava: Stimul, 2004, s. 41-42.

³⁶ BAK, J. M. – BÓNIS, G. – SWEENEY, J. R., ed. et tr.: *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*. Vol. 1, 1000-1301. *Decreta Regni Mediaevalis Hungariae*. Tom. 1, 1000-1301. *The Laws of Hungary Series I: 1000-1526*. Vol. 1: 1000-1301. *The Laws of East Central Europe*. 2nd rev. ed. Idyllwild. CA : Charles Schlacks, Jr., 1999 (ďalej len „DRMH I“).

Koloman:23), povinnosť rešpektovať autoritu sudcov (Ladislav I:42 a 3:26) a otázky súdnej kontumácie, t. j. rozsudku pre zmeškanie (Ladislav I:41, Koloman:64). Až neskôr sa objavuje aj osobitná úprava predvolania – predvolacími listinami (zákonný článok 3/1290).

Vzhľadom na naznačenú neistotu ohľadom reálneho vynucovania či aplikácie týchto ustanovení v praxi – osobitne ak ide o kráľovské zákonníky 11. a 12. storočia – samotný normatívny text nemôže poskytnúť spoľahlivý náhľad na skutočné, ale nanajvýš len na želané fungovanie niektorých aspektov procesného práva v arpádovskom Uhorsku (1000 – 1301). Pri výskume skutočnej reality a praxe procesného práva v arpádovskom Uhorsku treba preto namiesto výskumu „práva v knihách“ (*law in books*) využiť iné pramene – najmä tie, ktoré poskytujú pohľad na „právo v akcii“ (*law in action*) – právo v praxi. Pri výskume v podmienkach arpádovského Uhorska je však právny historik obmedzovaný tým, že z tohto obdobia **nemáme zachované súdne spisy**, resp. žiadne záznamy z priebehu jednotlivých súdnych procesov. Ich absencia pritom nie je spôsobená iba neskorším zničením a stratou, ale zrejme tiež vlastnou povahou riešenia sporov v tom čase. Ako totiž naznačujú aj zahraniční autori, vedenie presných záznamov zo súdneho vedenia sporov vyžaduje v prvom rade existenciu stabilného súdneho systému a v druhom rade sa tiež vyžaduje určitý osobitný charakter vedenia súdnych konaní. Má totiž zmysel najmä v prípade, ak sa rozhoduje viacero vecí naraz a s častými odročzeniami, pri ktorých sa vyžaduje, aby sudca aj na druhom a každom ďalšom pojednávaní mal možnosť pripomenúť si predchádzajúce pojednávania.³⁷ Zachované záznamy tak preukazujú, že v zahraničí sudcovia v stredoveku bežne riešili viacero sporov naraz a kratšie a jednoduchšie kauzy rozhodovali v prestávkach medzi pojednávaniami náročnejších prípadov.³⁸ Či takýto systém fungoval v danom období aj v Uhorsku, s istotou nevieme. Je možné, že v období do konca 13. storočia uhorskí sudcovia rozhodovali menej sporov alebo neodročovali pojednávania tak často, či sa nezaoberali viacerými súdnymi spormi naraz, alebo aspoň nepotrebovali zaznamenávať priebeh predchádzajúcich pojednávanií. Prípadne, ako to naznačil aj Kitonič pre stav platný v roku 1619, ich vlastné poznámky z priebehu procesu sa nearchivovali a po skončení procesu sa likvidovali. Práve preto – a pre problémy s tým následne

³⁷ WETZSTEIN, T.: Prozessschriftgut im Mittelalter – einführende Überlegungen. In LEPSIUS, S. – WETZSTEIN, T. (ed.): *Als die Welt in die Akten kam. Prozessschriftgut im europäischen Mittelalter*. Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 2008, s. 23.

³⁸ BLATTMANN, M.: Beobachtungen zum Schrifteinsatz an einem deutschen Niedergericht um 1400: die Ingelheimer Haderbücher. In LEPSIUS, S. – WETZSTEIN, T. (ed.): *Als die Welt in die Akten kam. Prozessschriftgut im europäischen Mittelalter*. Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 2008, s. 75-76.

Metodické pokyny k súdnemu procesu podľa obyčajového práva slávneho Uhorského kráľovstva a k nemu pripojených častí

Hlava prvá

O kauze alebo žalobe

1. otázka

Čo je kauza alebo žaloba; odkiaľ pochádza jej názov a koľko má druhov?

Osobitné skúmanie kauzy (príčiny) v užšom zmysle prenechávame filozofom a tiež vynecháme tie dva druhy káz, ¹¹ ktoré kedysi intenzívne používali Rimania, vládcovia sveta, a teda aj sám Cicero, pravdepodobne prvý otec rétoriky a latinskej výrečnosti – jeden druh je demonštratívny, ktorým sa chválili úspechmi, druhý deliberatívny, pomocou neho sa mudrci radili o budúcich veciach a činoch.

Predmetom tejto našej príručky je iba tretí, súdny druh kauzy, ktorý zahŕňa súdne pojednávania a kauzu všeobecne, pokiaľ máme na mysli spor pred sporovým súdom. Pokiaľ chceme tento druh rozdeliť na ďalšie zložky, jeho materiál- nym prvkom (*causa materialis*)¹² bude každý čin, ktorým niekto poškodí cudziu osobu, vec alebo majetok. Tento čin sa chápe dvoma spôsobmi: doslovne, keď k takémuto poškodeniu dôjde skutočne a naozaj, napríklad všeobecne pri každom násilnom čine, alebo v prenesenom zmysle, keď niekto nevykoná takýto čin, ba celkom naopak, odopiera a zadržáva (*denegat et detinet*) to, čo patrí inému. Spôsobiac takúto nespravodlivosť, má sa za to, ako keby konal proti druhému. Tak to býva pri dlhoch, výpožičkách, úschovách, pôžičkách, deľbe majetku a dedičstvách, keď si niekto nechá niečo pre seba; podobne to platí, keď škodu spôsobí iba slovom. Predsa, zväčša a najčastejšie sa toto všetko skôr nazýva činom. Činným prvkom (*causa efficiens*) tu potom budú strany v spore, t. j. strana vtiahnutá do sporu (*in causam attracta*), ktorá vykonáva niečo protiprávne, a strana, ktorá iniciuje spor (*actorea*), teda ktorá uplatňuje svoje právo prostredníctvom práva a spravodlivosti. Formálnym prvkom (*causa formalis*) tu bude sám zákon, či už zapísaný, alebo prijatý vžitou obyčajou; podľa tohto zákona sa uskutoční právo. Takisto zákon predstavuje hranicu, na ktorej sa musí ukončiť každý spor: porovnaj s 9. otázkou. Preto aj sudca, ktorý spor rieši podľa zákona, viac hľadá na tento formálny element, než na činný; taktó, podľa Cicera, O zákonoch, kniha III., magistrát alebo sudca (čo je to isté) sa nazýva zákonom, ktorý hovorí. Napokon finálnym prvkom (*causa finalis*) bude samotný cieľ, kvôli ktorému sa tento

¹¹ Pozn. aut.: Fakticky ide o dva druhy rečí.

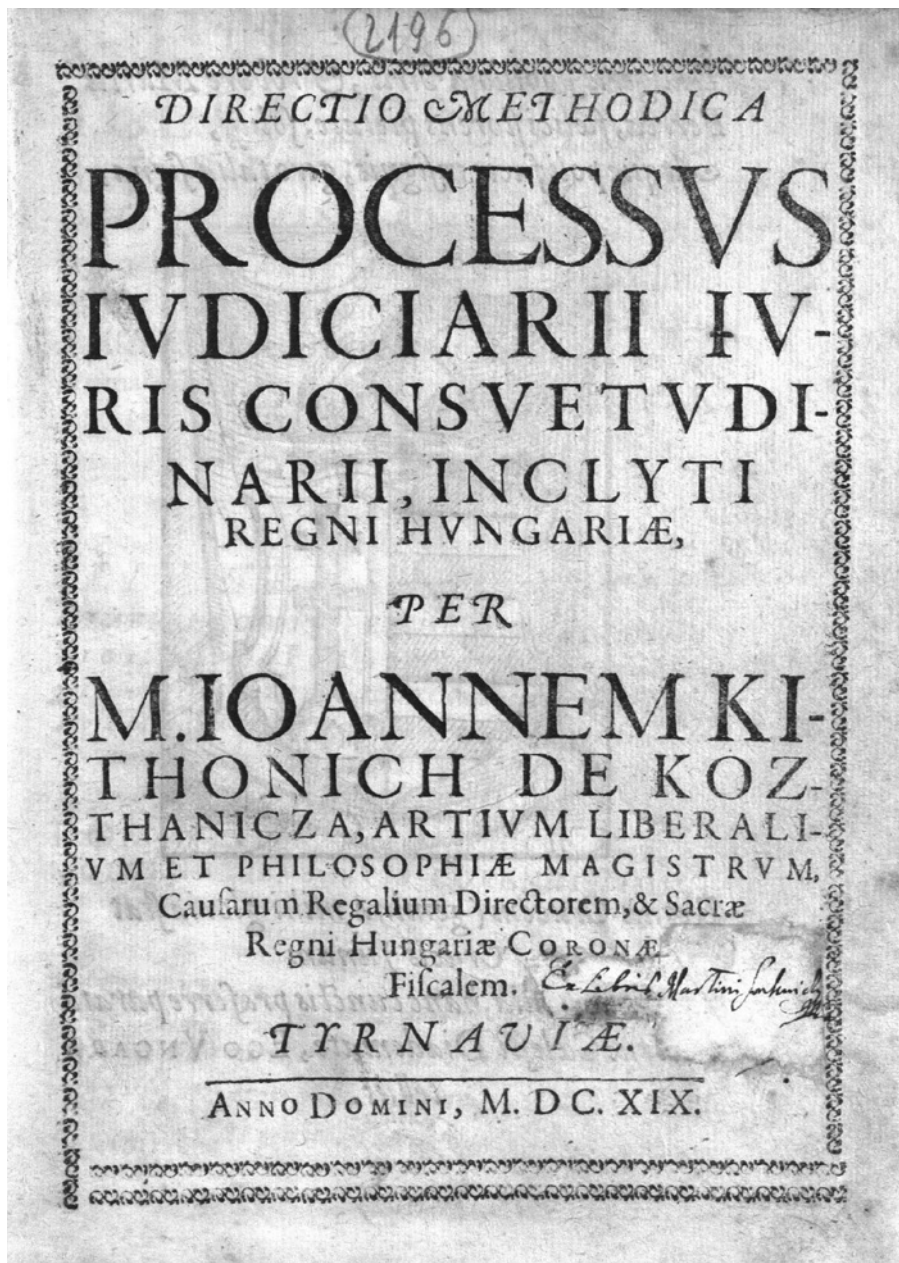
¹² Pozn. aut.: Ide o Aristotelove štyri druhy príčin – materiálna, formálna, činná a finálna príčina.

postup vykonáva: t. j. dať každému, čo mu patrí, nikomu neškodiť a pravdaže so všetkými žiť spravodlivo a v mieri. Podľa uvedeného chápania je kauzou všetko alebo každá taká vec, kvôli ktorej niekto niekoho zatiahne do súdneho sporu; môže to byť vlastnícke právo alebo nehnuteľnosť, alebo hnutel'ná vec, alebo konanie alebo, napokon, akýkoľvek výrok. Takisto kauzu predstavuje aj vykonaný čin alebo sústavné opakovanie žalobných podaní proti druhému.

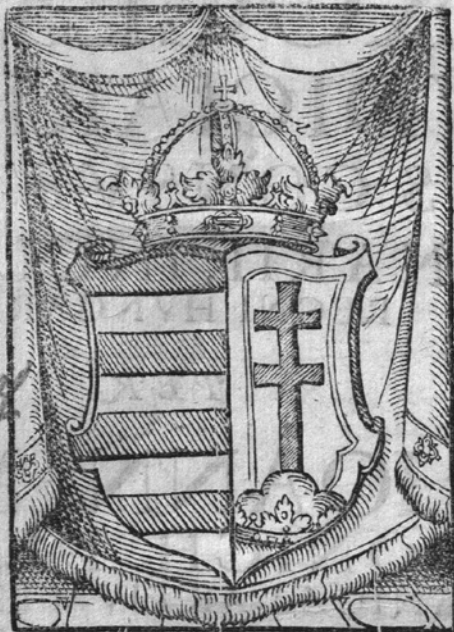
Slovo kauza chcú niektorí odvodzovať od slova *casus* (prípád), kvôli ktorému kauza vzniká. Predsa sa však zdá byť vhodnejšie odvodiť ho z *causare* (uviesť príčinu), pretože kauza niečo odôvodňuje, t. j. dokazuje alebo poukazuje na to, čo niekoho vedie k vyvolaniu sporu a k žiadosti o rozhodnutie. Takto bude kauzou základ alebo prameň celého sporu a kontroverzie. Keď sa kauza vysloví, nazve sa žalobou (*actio*); kým sa o nej rokuje, volá sa to súdenie (*iudicium*); keď sa vyrieši, ide o spravodlivosť (*iustitia*); tou je samotný zákon alebo súlad so zákonom.

Všeobecne sa uvádzajú dva druhy káuz: prvý je bližší, bezprostredný kauzálny dôvod, napríklad ak sa niekto dopustí nedovoleného činu, po ktorom nutne nastane následok, za ktorý je nutné vždy zodpovedať. Druhý je vzdialenejší a nazýva sa aj možnosťou, napríklad ak niekto vykoná povolený čin so všetkou opatnosťou, no predsa sa v konečnom dôsledku stane niečo iné; za tento výsledok pritom nie je vždy zodpovedný. Toto delenie niektorí nazývajú na jednej strane „príčina sama osebe“ (*causa per se*) a na druhej strane „príčina vplyvom okolností“ (*causa per accidens*). „Sama osebe“ je príčina, ktorá je úmyselná, t. j. ako sa to zaužívalo vysvetľovať, z vedomého rozhodnutia a vopred premysleného zlého úmyslu konajúceho: Trip. II, čl. 82. Obvinený býva vtedy vždy bráný na zodpovednosť: čl. 63/1563. „Vplyvom okolností“ je príčina, ktorá sa stane bez úmyslu alebo, ako sa bežne hovorí, nepredvídateľnou, náhodnou udalosťou; napríklad keď niekto loviac divú zver zasiahne pritom človeka. V takomto prípade, hoci nie je zodpovedný za celú udalosť, je predsa len zodpovedný za niečo, a to za nedostatočnú pozornosť, lebo vytvoril príležitosť k takejto udalosti. Preto, ak takýmto nepredvídateľným spôsobom šľachtic usmrť šľachtica, zaplatí šľachtické homágium.¹³ Ak šľachtic usmrť sedliaka, platí iba sedliacke homágium: *passim*. Takto aj pri násilných činoch šľachtic platí za zbičovaného alebo zraneného sedliaka: Trip. III, čl. 31, o čom viac pozri v Trip. II, čl. 82. Preto existuje slovo *causo, causas*, t. j. „súdim“ alebo „vynesiem rozsudok“, čo sa vzťahuje na sudcov, a sloveso *causor causaris*, ktoré sa používa pre strany počas konania; jedna strana pomenúva vec alebo žalobu, uvádza, prečo sa spor koná a vedie, a druhá žiada uviesť príčinu, t. j. opodstatnenosť sporu, čo jej prvá strana predkladá. Preto naši sudcovia o sebe v súdnom konaní zvykli písať *coram nobis*

¹³ Pozn. aut.: Ide o cenu vykúpenia sa spod trestu smrti, v závislosti od spoločenského postavenia páchatel'a.

*Belligeris populosa viris, Et robore Martis
Ferreæ, felici florens pietate, soliq̃,
Atque poli facie insignis, gero talia signa,*

*Regna Crucem (gemina mihi gloria stat
Crucis) unam
Oscendant alia, hanc cunctis præferre parata
Victrix Cœlesti Diademate, EGO VNGARA*